

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

(індивідуальна, групова) для активізації пізнавальної позиції студента.

III етап – контролюючий. Здійснення контролю за виконанням самостійної роботи. Оцінюється результат діяльності студента. Основними критеріями оцінки є: оригінальність, творчість у виконанні завдань; продуктивність, яка характеризується кількістю та якістю ідей; доповнення своїми думками, висновками тощо. У разі потреби вносяться корективи та надається необхідна допомога студентам.

Аналіз педагогічної літератури та досвіду роботи вищої школи дозволив визнати *типові труднощі*, які виникають у студентів під час самостійної роботи: невміння розподілити час, працювати з науковою літературою (особливо з декількома джерелами одночасно); низький рівень готовності до виконання завдань творчого характеру тощо. Подолати студентам ці труднощі допоможе педагогічна підтримка з боку викладача.

Висновки: весь навчальний процес підготовки майбутнього фахівця початкової ланки освіти повинен бути спрямований на формування

самостійної і відповідальної особистості, яка має здатність продукувати нове оригінальне.

1. Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник*. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

2. Зязюн І.А. *Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу* // *Рідна школа*. – 2000. – №8. – С. 8 – 13.

3. Кремень В.Г. *Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи)*. – К.: Грамота, 2003. – 216 с.

4. *Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд* / За ред. проф. Л.В. Кондрашової. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.

5. Савченко О.Я. *Підготовка вчителя в контексті інновацій шкільної освіти* // *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання: Зб. науков. праць*. – Вип. 2. – К.: НПУ, 2005. – С. 3 – 9.

6. Ушинський К.Д. *Собр. соч.: В 6 т.* – М.: Педагогіка, 1991. – Т. 2. – 312 с.

Людмила Базілевська, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

У роботі зроблено аналіз проблеми зростання професіоналізму практичного психолога в контексті розкриття структури професіоналізації фахівця та визначення рівнів професійної компетентності як складової його особистісних характеристик.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст акмеології включає такі поняття, як сторони професіоналізму психологів. При аналізі такої багатомірної реальності, як праця психолога, треба використовувати наступні базові категорії науки – діяльність, спілкування, особистість. Ці сторони праці психолога взаємозалежні, об'єднані єдиними стратегічними завданнями, що впливають із соціального замовлення суспільства. Проблемою професійного становлення спеціаліста займалися В.Г. Зазикін, Л.Н. Даукша, С.В. Кондратьєва, О.П. Ковалевський, Б.П. Ковальов та ін. Професіоналізм більше досліджений у педагогічній діяльності і менше вивчений у діяльності практичного психолога.

Професіоналізм розглядається як системна організація свідомості. Професіонала від

дилетанта відрізняють: вміння прогнозувати процеси і явища, що перебувають у зоні професійної діяльності; розуміння суті предмету показників діяльності; широке коло охоплення предмету показників діяльності; ступінь творчості, оригінальності, новизни; швидкість виконання операцій, а точніше – час на підготовчу роботу. Названі узагальнені характеристики професіоналізму, за думкою авторів, піддаються кількісному вимірюванню [1]. До змісту поняття професіоналізму як вищого стандарту професійної діяльності входять такі його характеристики, як: стабільність високих результатів, надійність, індивідуальний стиль діяльності, вміння приймати рішення, високий рівень саморегуляції. Ці складові в структурі професіоналізму є необхідною умовою і не залежать від виду діяльності, яку виконує фахівець [1].

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

Діяльність психолога, професійне спілкування, реалізація його особистості становлять процес праці фахівця і є основою “блоків” професіоналізму практичного психолога. У кожній з названих вище сторін праці психолога виділяються наступні складові: а) професійні (об’єктивно необхідні) психологічні й педагогічні знання; б) професійні (об’єктивно необхідні) педагогічні вміння; в) професійні психологічні особливості, якості, що допомагають забезпечити оволодіння психологом професійними знаннями, уміннями; г) професійні психологічні позиції фахівця, зумовлені його професією [2]. Це робить актуальним дослідження становлення професіоналізму практичного психолога.

Ці якості як психологічні передумови (без них важко почати працювати психологом), так і новоутворення в його роботі (вони самі розвиваються й збагачуються) складають його професійну компетентність. Тобто а) і б) – це об’єктивні характеристики праці психолога, в) і г) – суб’єктивні, психологічні його характеристики, відповідні вимогам професії. Співвідношення (а, б) – (в, г) є психологічним модулем професії психолога. У кожному із блоків професійної компетентності (професійна діяльність, професійне спілкування, особистість, навченість, вихованість) доцільно виокремити модулі, зміст характеристик яких наступний:

Професійні знання – це відомості з педагогіки й психології про сутності праці психолога, про особливості діяльності, спілкування, особистості психолога, про психічний розвиток дітей та дорослих, їхні вікові особливості та ін. Професійні знання – це основа для здійснення його праці, для формування – всіх професійних характеристик – умінь, позицій, якостей. У професійних знаннях психолог бере еталони для свого індивідуального професійного розвитку.

Професійні вміння – це професійні дії (впливу) психолога. Як і всякі інші, психологічні вміння – це дії, які виконуються на досить високому рівні (усвідомлено й відповідно до нормативних характеристик). Професійні вміння утворюють “техніку” праці психолога.

Психологічні якості – це особливості пізнавальної сфери психолога його професійне мислення (для порівняння: технічне мислення інженера, клінічне мислення лікаря, художнє мислення людей мистецтва); професійна спостережливість, рефлексія й самооцінка, професійна самосвідомість (цілісне розуміння психологом самого себе), а також особливості мотиваційної сфери (професійне цілепокладання

психолога, мотиваційна спрямованість особистості психолога та ін.). Аналіз цих якостей дозволяє зрозуміти внутрішній світ психолога, оцінити його психологічну зрілість, підготовленість до виконання праці.

Професійні психологічні позиції – це стійкі системи відносин психолога (до учня, до себе, до колег), що визначають його поведінку. Професійна внутрішня позиція визначає також професійну самооцінку, рівень професійних домагань психолога, його ставлення до того місця в системі суспільних відносин, що він займає, і те, на яке претендує. Професійна позиція тісно пов’язана з мотивацією психолога, з розумінням призначення його праці. Необхідно розрізняти загальну професійну позицію психолога (бажання бути й залишатися психологом) і конкретні професійні позиції залежно від виду діяльності, який переважає, наприклад, у психолога може переважати позиція консультанта, або позиція діагноста та ін.

Значимість, питома вага окремих складових професійної компетентності неоднакова. Побудова загальної картини дає можливість зрівняти роль окремих характеристик професійної компетентності. Одні є основними, стрижневими, пріоритетними – до них належать результати праці психолога в психічному розвитку клієнтів (головне не те, що дав психолог, а що взяв клієнт). Процесуальні характеристики праці психолога є в цьому плані засобом досягнення результату. У середині процесу праці фахівця пріоритетна роль належить особистості психолога, його ціннісним орієнтаціям, ідеалам.

У середині модулів (професійні знання, вміння, професійні позиції, психологічні якості) найбільш значимими для аналізу компетентності є позиції, психологічні якості, які доповнюються, реалізуються вміннями, “технікою”: на початку для освоєння професії необхідно досягнути її призначення, соціальну значимість, і лише на цій основі можливе продуктивне оволодіння засобами їхньої реалізації. Результативні показники також не рівноцінні: серед них більш важливим є навченість (здатність до саморозвитку) і лише їхньою передумовою, підставою є – особливості розвитку і змін клієнта. У середині навченості пріоритетним є вміння психолога, навчальна діяльність, самостійне здобування знань, менше значення мають знання як такі. При аналізі професійної компетентності важливо звертати увагу насамперед на основні, пріоритетні характеристики.

У конкретного психолога названі характеристики професійної компетентності

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

складаються також нерівномірно, й вони змінюються протягом професійного життя. Бачити цю внутрішню динаміку – означає оцінити професійну компетентність психолога, зробити прогноз його професійного росту [3].

Мета статті вивчити феномен професійної компетентності практичного психолога в контексті акмеології. **Об'єктом** роботи є структура професійної компетентності практичного психолога, а **предметом** – рівні професіоналізму практичного психолога на різних етапах його фахової діяльності. **Задачами** дослідження ми визначили – аналіз та узагальнення теоретичних положень становлення професіоналізму практичного психолога; вивчення рівнів професіональної компетентності психолога.

У названих вище роботах не розглядається проблема становлення професіоналізму практичного психолога.

Виклад основного матеріалу. Предмет і завдання акмеології – стимулювання професіоналізму психолога з урахуванням досягнення вершин у всіх сторонах його праці: у психологічному спілкуванні, у ставленні психолога, у навченості й вихованості суб'єктів професійної взаємодії (психолога і клієнта) [2].

Зміст акмеології включає, поряд зі сторонами професіоналізму, поняття рівнів професійної зрілості психолога, психологічні характеристики різних аспектів його професіоналізму:

психологічна й педагогічна культура, ерудиція – це поінформованість психолога (про досягнення психології й педагогіки, норми його праці, професійно необхідні знання й уміння).

Майстерність – реальне володіння високими зразками праці, високими рівнями професійної діяльності, спілкування, поведінки особистості, обов'язково супроводжується позитивними результатами розвитку клієнта. Іншими словами, майстерність – це виконання психологом своєї праці на рівні високих зразків й еталонів. Майстерність – це гарне володіння основами професії, успішне застосування відомих у науці й практиці прийомів. Майстерність починається там, де психолог шукає причини недоліків клієнтів у самому собі. Як правило, майстерність означає високе знання психологом свого фаху, досягнення стабільних позитивних результатів, змін клієнтів, головним чином адаптивності клієнтів до труднощів, що виникли, їх готовність до самовдосконалення та подолання кризових ситуацій. Психолог при бажанні й наполегливості може стати “майстром” своєї справи. Майстерність прямо не пов'язана зі стажем.

Професійна техніка – це один з перших

проявів майстерності, володіння прийомами, уміннями. Психологічна техніка – це сукупність професійних прийомів і навичок, що забезпечують поведінку психолога, адекватну його внутрішнім позиціям. У майстерності психолога є значеннєва сторона – його особистість, позиції й ін., а також операційна сторона – прийоми, “техніка”. Якщо у психолога не розвинені значеннєві позиції, то й “техніка” сама собою нічого не визначає. Вона навіть може перетворитися в руках такого фахівця у свою протилежність і принести шкоду клієнтові.

Професійна технологія – це чітке планування фахівцем процесу взаємодії з клієнтом й підпорядкування поставленим цілям змісту методів, контроль за досягненням поставлених цілей. З психологічної точки зору, різні технології можуть відрізнятися по-перше, тим, на які “сторони” розвитку клієнта вони спрямовані одні вдосконалюють системи знань, інші стимулюють види пізнавальної діяльності, ще більш радикальні змінюють характер мислення, мотивації особистості. По-друге, технології розрізняються за характером сторін, наприклад, процесу навчання учня: в одних підходах змінюється зміст і структура навчального матеріалу (наприклад, укрупнення одиниць засвоєння в навчальному предметі, інтеграція навчальних курсів, модульне навчання, гуманітаризація й зростання обсягу й ролі наук про людину), в інших підходах модернізуються методи й форми навчання (демократизація й гуманізація форм навчання і співробітництва вчителя та учнів, індивідуальної навчальної програми).

Професійна етика – це відповідність нормам спілкування, гуманістичного за змістом і формами.

Професійна поведінка психолога – це здійснення його діяльності, спілкування, реалізація його особистості відповідно до норм професії.

Професійна навченість – відкритість психолога до подальшого професійного розвитку, здатність до професійної самоосвіти, *самопроектування*.

Професійна творчість – завжди пошук і знаходження нового. Можливі наступні рівні творчості: творчість у широкому розумінні, “відкриття для себе”, тобто виявлення психологом варіативних нестандартних способів розв'язання завдань (ці способи розв'язання вже відомі й описані, але психолог суб'єктивно для себе їх відкриває). Тут фахівець здійснює перехід від алгоритмічних стереотипних прийомів до суб'єктивно нового. Приклади цього рівня творчості: вибір оптимального розв'язку всіх можливих, використання старого прийому в нових

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА В КОНТЕКСТІ АКМЕОЛОГІЇ

умовах, що змінилися, у ході імпровізації у взаємодії з клієнтом, пояснення причин невдач у собі самому та ін.

Професійна творчість у більше вузькому розумінні, “відкриття для інших”, новаторство. Це створення нових оригінальних, або окремих знахідок чи цілісних підходів, що змінюють звичний погляд на явища, що перебудовують суспільний досвід. Потрібно розрізняти новаторські технології – нові способи розв’язання професійних завдань, а також новаторські задуми – нові цінності і ідеї. Новаторство – це особливий тип нестандартного мислення, що включає насамперед новий задум, способи виявлення завдань проблемної реальності з наступним оригінальним їхнім розв’язанням і поверненням його в професійну практику. У цьому плані новаторство означає збагачення психологом суспільного досвіду, його особистий внесок у нього. Новаторство – це одночасно завжди індивідуальність й авторська концепція, це внесок у науку й досвід. Цей рівень творчості не закритий для кожного психолога, хоча шлях до нього важкий і зазвичай вимагає всього життя людини.

З творчістю тісно зв’язане професійне мислення. Нове професійне мислення – це гуманістична спрямованість на розвиток іншої людини, готовність до інновацій, володіння засобами перетворення дійсності.

Психотехніка – володіння фахівцем своїми психічними станами, наприклад, уміння викликати працездатність зняти напруженість, прийоми вивчення себе й ін. Головне в праці психолога – виявляти й розвивати здатність клієнта, передбачати розвиток, проектувати особистість.

Професіоналізм – найвищий рівень професійної компетентності. Це оволодіння смислами професії, професійними позиціями, її гуманістичною спрямованістю разом з володінням високими зразками праці (майстерність), та пошуком нового (новаторство).

Тому компетентність у професії – це володіння професійними позиціями, а потім підкріплення цих позицій засобами, “технікою”. Зростання професіоналізму – це етапи оволодіння професією й адаптацією до неї через оволодіння її високими зразками (майстерність) до пошуку нового (творчість, новаторство) [4].

На підставі викладених окремих характеристик і проявів професіоналізму ми виділили рівні професіоналізму психолога.

Нульовий рівень перед-професіоналізму – “стажист”. Вхідження в професійну поведінку, перше практичне оволодіння професійною діяльністю, професійним спілкуванням.

Цей рівень вимагає від психолога відкритості, сенситивності до допомоги колег, пов’язаний з появою окремих професійних самооцінок у порівнянні себе з колегами, супроводжується закладанням основ професійного світогляду.

Перший рівень – психолог за покликанням, переконаний психолог. Цього рівня не може минути жоден професіонал, тому що він означає розуміння й прийняття суті професії, усвідомлення призначення цієї праці, спрямовані на стимулювання психічного розвитку іншої людини, збагачення її духовного світу.

Даний рівень супроводжується наявністю стійкої професійної спрямованості (прагненням стати, бути й залишатися психологом). Бажано, щоб цей рівень оволодіння мотивами, змістами професії випереджав рівень володіння технікою прийомів у праці психолога.

Другий рівень: “від ерудита до майстра”. Рівень ерудита означає поінформованість, широке ознайомлення з даними психології, з досягненнями передового досвіду, теоретичного освоєння досягнутого раніше досвіду в професії. Він вимагає від фахівця теоретичного професійного мислення, інтересу до вивчення іншої людини, чутливості до всього нового й цікавого в науці і практиці, осмислення та зіставлення впізнаного, перших виборів і переваги для себе.

Рівень майстра означає перехід до практичного втілення у своєму досвіді того, що засвоєно в ході теоретичного вивчення, осмислення.

Другий рівень професіоналізму вимагає від фахівця професійного цілепокладання, спостережливості, інтуїції й імпровізації, володіння технікою, вибудовування окремих прийомів до системи, у професійній технології. Головним є підбір психологом із засвоєного їм арсеналу методів, форм, засобів під кутом зору їхньої адекватності завданням психічного розвитку конкретного клієнта.

Третій рівень: “майстер-діагност”. Подальше професійне зростання пов’язане з вміннями психолога діагностувати зміни, динаміку психічного розвитку клієнтів у ході застосування нових засобів та технологій. Звідси необхідний крок до побудови індивідуальних навчальних, розвивальних програм для окремих клієнтів (груп клієнтів). Рівень майстра-діагноста вимагає від психолога володіння професійним діагностичним мисленням, увагою до індивідуальних варіантів психічного розвитку, психологічного чуття, передбачення (до яких зрушень у психічному розвитку приведуть пропоновані індивідуальні програми), професійного оптимізму.

Четвертий рівень: “суб’єкт професійної праці,

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ З КРИМІНАЛЬНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ЧЕРЕЗ ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ

самодіагност”. Рух до професіоналізму неминуче супроводжується спрямованістю свідомості психолога на самого себе, на самооцінювання, самопроектування, прогнозування й визначення “сценарію” свого подальшого професійного життя, посилення авторства своєї професійної біографії. Цей рівень професіоналізму вимагає зрілого професійного самовизначення, самоусвідомлення, професійної рефлексії.

Професійна компетентність характеризується, крім розвинутих вмінь у визначеному виді діяльності, морально-духовними якостями особистості і володіння нею ситуацією, що склалася [4]. На думку Б.Г. Ананьєва, людина як система, визначається індивідними, суб’єктивними, особистісними характеристиками, тому можна стверджувати, що в професійній компетентності, крім суб’єктивних властивостей професіонала (володіння технологіями, вміннями і навичками

фаху), яскраво представлені особистісні його характеристики.

1. Зазикін В.Г., Чернишов О.П. *Акмеологічні проблеми професіоналізму*. – М., Мисль, 1993. – 48 с.

2. Кондратьєва С.В., Даукша Л.М. *Професіоналізм у педагогічному спілкуванні*. – Гродно: Гр. держ. універ. ім. Я. Купали, 2003. – 272 с.

3. Петрусинський В.В. *Про системне вимірювання професіоналізму*// В кн.: *Основи загальної та прикладної акмеології*; за ред. О.О. Деркача. – М.: Наука, 2003. – С. 190 – 194.

4. Ситніков А.П. *Акмеологічний тренінг: теорія, методика, психотехнологія. Технологічна школа бізнесу*. – М.: Просвіта, 1996. – С. 429.

Володимир Шахов, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Юлія Шикова, аспірант кафедри педагогіки

*Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розкривається сутність поняття “цінність”, виявлена структура ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів як важливого показника особистісно орієнтованої базової педагогічної освіти.

Постановка проблеми. З утворенням у 1991 році Української держави розпочалася розбудова нового шкільництва, одним із завдань якого є формування національних ціннісних орієнтацій, національної свідомості та самосвідомості як цінності. Ціннісними орієнтирами освіти проголошені демократизм, гуманізм, відкритість світові, прилучення до загальнолюдських цінностей. У системі шкільного навчання і виховання учня почали розглядати як найголовнішу цінність з особливим, притаманним кожному багатим внутрішнім світом, зі здатністю до саморозвитку й самовдосконалення. Педагоги нової генерації покликані формувати у дітей почуття патріотизму, громадянськості, державницької ідеології, гуманності, співчуття. Розуміння, толерантність, совість, честь, любов, дружба як ціннісні орієнтації, мають бути втіленими у життя, стати нормами поведінки. Так задекларовано у державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття). Це зумовлює змістове наповнення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Як підкреслює

О. Сухомлинська, цінності, ціннісні орієнтації важливі для вчителів не лише за своїм конкретним змістом, а й як засіб існування моральності – форми свідомості й особливого типу взаємостосунків. Йдеться про необхідність та першочерговість визначення засобів інтеграції у школу цінностей як культурних детермінант [7]. Одним із дієвих шляхів є засвоєння студентами вищих педагогічних закладів освіти гуманістичних ціннісних орієнтацій у процесі базової педагогічної підготовки, оскільки це важливий компонент готовності майбутнього вчителя до загальнопедагогічної діяльності.

У педагогічній діяльності проблемі цінностей належить провідне місце, оскільки цінності, поряд з нормами, зразками, ідеалами, є важливим компонентом даної регулятивної системи, “аналіз аксіологічних засад різних видів соціальної практики є однією з базових складових педагогічного дослідження” [4].

Поняття “цінність” як одне з ключових сучасній педагогічній науковій думці використовується для означення об’єктів і явищ,